

solasaldiak

Teresa del Valle

IVAP

HERRI ARDURALARITZAREN
EUSKAL ERAKUNDEA

Erakunde publikoak
Organismo Autonomak

EUSKO JAURLARITZA
GOBIERNO VASCO

Solasaldiak [16]

Teresa del Valle

Elkarrizketa
Miel A. Elustondo

Marrazkiak
Irati Eguren

Argazkia
Zaldi Ero

2019

IVAP

HERRI ARDURALARITZAREN
EUSKAL ERAKUNDEA

Administrazioa Euskaraz **Solasaldiak**

© Euskal Autonomia Erkidegoko Administrazioa

Argitaldaria: Herri Ardularitzaren Euskal Erakundea (IVAP)

Diseinua: Concetta Probanza

ISSN: 1576-5563

Lege-gordailua: BI-1141-93

Fotokonposizioa eta inprimatzea: Itxaropena, S.A., Araba k. – 20800 Zarautz

Teresa del Valle

1.

Teresa del Valle. 80 urte

«Teresa del Valle naiz, eta antropologia sozialeko landa-lana egiten jarraitzen dut Euskal Herrian eta Mexikon. Oso maite dut ikertzea, idaztea eta komunikatzea, eta biltzarretan parte hartzea, ikasten jarraitzeko.

Jakintzaren genealogia balioesten dut, eta feminismoak dakarren praktika. Horregatik, irmotasunez salatzen dut emakumeen eta nesken aurkako indarkeria, eta horren aurka militatzen dut.

Jakiundeko akademiko gisa, diziplinarteko jakintza giro batean parte hartzea balioesten dut.

Bidaiaetzeaz gozatzen dut, bidaiaetzea jakintza, gizatasun eta dibertsitate esperientzia bat baita.

Natura eta artea oso garrantzitsuak dira nire eguneroko bizitzan.

Nire zaletasunak alabekin eta bilobekin (neska bat eta bi mutil) partekatzeaz gozatzen dut».

(Bagara. Urriak 1. Pertsona Adinduen Nazioarteko Egunaren kariatara
Donostiako Udalaren Lagunkoia kanpaina)

2.

Teresa del Valle Murga Donostian jaio zen, gerra garaian, 1937an. Bilbon egin zituen lehen ikasketak, Berrizko Mesedeetako Misiolarien Vera Cruz ikastetxean. Hein batean, Teresa del Vallek bizian egin duen bidea markatu zuten Berrizko misiolariak, haien artean zela jaso baitzituen lehenbizikoz Pazifiko aldeko ohitura, erritu eta kulturen gaineko berriak. Hogeita bat urte zituela, kongregazioko kide egin zen, Mikronesiako misioetan –AEBen protektoratua–, irakasle lana egiteko asmotan.

3.

Erbestean egin zituen unibertsitate ikasketak: AEBetan, Historiakoak; Hawaiiin, Antropologiakoak. Hain zuzen, Hawaiiiko Unibertsitatean doktoratu zen Antropologian, 1978an, Mikronesiako kulturak ikergai harturik. 1979an Euskal Herrira itzulirik, Geografia eta Historian lizentziatu zen Barzelonako Unibertsitatean, 1980an. Doktoregoa, haatik, Euskal Herriko Unibertsitatean gauzatu zuen, Geografia eta Historian, 1981ean.

Atzerrian, irakasle izan zen zenbait unibertsitatetan: Guamen, non irakasle eta ikertzaile izan baitzen 1971-72an; Princetonen, 1986an, irakasle gonbidatu gisa, eta Reno-Nevadako Unibertsitateko Euskal Ikasketen Programan, 1985-91 bitartean.

4.

Handik honako eta hemendik harako joan-etorriek inoiz etenik izan ez badute ere, Teresa del Valle Euskal Herriko Unibertsitatean dugu 1979az gero. Unibertsitate publikoaren aldeko defendatzaile sutua, UPV/EHUn gauzatu du irakaskuntzarik gehiena, bertan burutu ikerkuntzarik handiena.

Donostiako Zorroagako Filosofia fakultatera heldu zelarik, Antropologia Sozialik ez zen Euskal Herriko Unibertsitatean, eta, preseski, Teresa del Valle izan zen erran delako gaia irakasteko kontratatutako lehen irakaslea.

5.

Antropologia Soziala irakasten hasi zen puntu beretik, gogotik lan egin zuen diziplina hori unibertsitatean ezartzeko eta finkatzeko. Bide horretan ikaragarritzko lana egin duela aitortzen dute Teresa del Valle Murgarekin batera urte askoan eskuz esku lanean jardun dutenak.

Antropologia Sozialak, berriz, Antropologia Feministara eraman zuen Teresa del Valle, eta, 1984an, arlo horretako lehen doktorego ikastaroa zuzendu zuen UPV/EHUko Filosofia eta Hezkuntza Zientzien Fakultatean, «Sexu-bereizkuntza eta hierarkizazioa» izenaren pean. 1988an, Antropologia Sozialeko lehen katedra lortu zuen UPV/EHUn, eta diziplina horretako saileko zuzendari izan zen.

Nola irakaskuntza hala ikerkuntza, bata bestearekin uztartu izan ditu beti bere ibili akademikoan. Antropologia Sozialaren arloan zein Antropologia Feministarenean, hein berean saiatu da bietan ere aurrerapen eta berezko metodologia bila. Landu dituen gaien artean dira, oroz gain, espazioa eta denbora; jabego sistemak eta ahaidetasun estrategiak; etnizitatea eta erritualak; sozializazio berrien eragina berdintasunezko egitura eta harremanetan; emakume eta gizonen arteko bote-rearen gaineko teorizazioa eta horren ondorio praktikoak, eta beste.

6.

Emakumearen Ikasketen Institutuko zuzendaria izan zen 1980-85 eta 1992-94 aldietan. Bestalde, doktorego ikastaroak eta era guztietako mintegi, ikastaldi eta hitzaldiak gidatu ditu batean eta bestean: Euskal Herriko Unibertsitatean, Galiziako Santiago de Compostelan, Bartzelonako Unibertsitate Autonomoan, Tenerifeko La Lagunan (Kanariar Uharteak), Zaragozan, Malagan eta Menendez Pelayo Nazioarteko Unibertsitatean (Espainia), Princeton-en eta Cornell-en (AEB), eta beste zenbait herrialdeetako unibertsitateetan. Noiz euskal kulturari buruzko gaiak landu ditu, noiz Antropologia Sozial eta Feministari dagozkionak.

7.

Nahizu-nahizu dira bete dituen karguak, egin dituen kudeatzeak. *Cuadernos de Antropología* bildumaren zuzendari izan zen 1981etik 1995era bitartean. UPV/EHUn Emakumearen Ikasketen Mintegiak antolatutako «Emakumea, Kultura eta Gizartea» astearren koordinatzailea. UPV/EHUn I. Uda Ikastaroen baitako Antropologia ikastaroaren zuzendari 1983an, eta Etnizitate ikastaroaren zuzenda-

rikide Uda Ikastaroen bigarren edizioan. III. Antropologia Biltzarraren idazkari 1984an, Donostian. IV. Antropologia Biltzarraren barruan, Emakumearen Antropologia sinposiaren koordinatzailea 1987an, Alacanten (Valentziako Erkidegoa). *Kobie* eta *Eres* aldizkarietako erredakzio-kontseiluetako kide; Amerikako Antropologia Elkarteko (AAA) kide 1976az gero; Eusko Ikaskuntzako, 1978tik hona; Anku-legi Antropologia Elkartearen eta Emakumearen Ikasketen Unibertsitate Elkartearen (AUDEM) sortzaileetako 1993an. Antropologia Sozialaren Europar Elkarte (EASA) lehen lehendakariorde 1989an. 1988an Antropologia Sozial eta Kulturalako lizentziari buruzko ikasketa plana landu zuen estatuko batzordeko kide. 2000. urtean, Euskal Herriko emakumeen lehenengo egunkari *Andran* parte hartu zuen, artikulugile. 2006tik 2010era, Eusko Ikaskuntzako Gipuzkoako presidenteordea izan zen. 2008an, Andresare webgunea abiarazi zuen Jone Miren Hernandez antropologoarekin elkarlanean.

8.

Hainbat liburu idatzi ditu, eta hamaika argitalpenetan parte hartu. Oroz gain, *Mujer vasca. Imagen y realidad* (Anthropos, 1985) du behinena, Antropologia Feministaren abiapuntu izan baitzen Euskal Herrian. Teresa del Vallerenak ditugu ondoko lanak ere: *Korrika. Rituales de la lengua en el espacio* (Anthropos, 1988); *Culturas oceánicas: Micronesia* (1987); *Las mujeres en la ciudad. Estudio aplicado de Donostia* (1991); *Género y sexualidad* (1991), Carmela Sanz Ruedarekin elkarlanean; *Korrika Basque ritual for Ethnic Identity* (Nevada University Press, 1993); *Gendered Anthropology* (Nevada University Press, 1993); *Andamios para una nueva ciudad. Lecturas desde la antropología* (Cátedra, 1997); *Perspectivas feministas desde la antropología social* (Ariel, 2000); *Modelos emergentes en los sistemas y las relaciones de género* (Narcea, 2002)...

9.

2010ean, Emakunderen Berdintasun Saria jaso zuen, emakumearen errealitatea ikertzen eta zabaltzen egindako lanarengatik.

2011n, berriz, UPV/EHUn Aitortza, euskal unibertsitatearekiko konpromisoagatik eta Antropologia Sozial saila abiarazteko egindako lan erabakigarriagatik.

2017an, Granadako Unibertsitateak (Espainia) «Intelektuala eta bere Memoria» zikloaren barruan sartu zuen Teresa del Valle.

2018an, Eusko Ikaskuntza-Laboral Kutxa Saria jaso zuen, hau da, Humanitateak, Kultura, Arteak eta Gizarte Zientzietako curriculum nabarmenena duen intelektualari eman ohi zaiona.

10.

Oraingo egunean, Euskal Herriko Unibertsitateko Antropologiako katedradun emeritua da 2007az geroztik, eta kolaboratzaile akademikoa 2012tik hona. Era berean, Eusko Ikaskuntzaren lehendakaria da Gipuzkoan. Halaber, Jakiundeko, Zientzia, Arte eta Letren Akademiako, ohorezko kide, eta Innobasqueko aholkulari kontseiluko kide.

11.

Teresa del Valle Murga (Donostia, 1937), antropologoa, ikertzailea, UPV/EHUko irakasle izana, Antropologia Soziala irakasten lehena eta diziplina horretako lehen katedraduna. Antropologia

Feministaren aitzindaria Euskal Herrian. Mikronesian eta Hawaiin, Mexikon eta AEBetan, eta Euskal Herrian bertan hainbat ikerketa egin eta argitaratutako akademikoa.

12.

Erretiroa harturik ere, behin eta berriz eta askotan laneko gomitak eta deiak jasotzen dituen emakumea. Teresa del Valle Murga antropologoaren argi bila jo ohi dute batzuek eta besteek, eta Teresa bera pozik, ondoko solasaldiaren harian lekuko izan garenez.

13.

Julian eta Maria del Socorroren alaba dugu Teresa del Valle Murga, Amagoia eta Mainerren ama, Erlantz, Aiora eta Beñaten amona.

Teresa del Valle

«Feminismoa aldatu egingo da, garaian garaiko kutsua hartuko du»

Orain, bai, erretiratua zaitugu.

■ Bai, unibertsitateko lanetik guztiz erretiratua, zeren eta, lehenago, erretiratzeko adina heldu zitzaidanean, segitzeko aukera izan bainuen, katedratiko emeritu. Ezer ez da betiko, ordea, eta, azkenean, zeharo utzi behar izan nuen fakultatea. Hala ere, hitzaldi, biltzar eta jardunaldietan parte har dezadan deitzen naute batzuek eta besteek, eta nik ez dut ezetzik esaten. Alderantziz, joango naizela esaten diet! Dena dela, ez naiz unibertsitatean segitzen tematu. Lehen eginak nituen harremanetatik datozen dei eta gonbiteak ohi dira. Batean, Mexikoko unibertsitatetik deituko naute; bestean, espainiar estatuko unibertsitaterekin bate-tik. Horrelaxe. Bestalde, beti ari naiz hau edo hura idazten. Askotan, bestelako asmorik gabe, baina idazten. Eta hor ditut bi alabak eta hiru bilobak ere. Esku bete lan, beraz!

Liburuz josiak ageri dira gela honetako lau hormak. Kasik, atea da zirrikitu bakar.

■ Askoz liburu gehiago nituen Asteasuko etxean! EHUri, berriz, liburu mordoa eman nion dohaintzan. Unibertsitateko bulegoan ere banituen liburuak, jakina, baina oinarritzko irakurgaiak Tximelanen nituen, Asteasuko baserrian.

Bulegoan nahiz etxean, beti lanean?

■ Hein batean, bai. Horixe izan dut pizgarri, lana. Eta horrekin batera, nire espazioa, lan egiteko lekua. Hain zuzen, gogotik landu dudana gaia duzu espazioa. Ezinbestekoa iruditzen zait emakumeak espazioa izatea. Denok behar dugu espazioa, eta emakumeok, berriz, tradizioak agindu dizkigun espazioak ez beste batzuk behar ditugu.

«Emakumeok tradizioak agindu dizkigun espazioak ez beste batzuk behar ditugu»

Gizonezkoak beteak ikusten ditugu espazioak oro. Gizonezkoa ageri da noranahi begiratzen duzula ere.

■ Hargatik atera naiz hedabideen plazara inoiz baino gehiago azken bi urte honetan. Orain dela pare bat urte hasi zen kontua, Emakume Langilearen Nazioarteko Egunaren karietara. Halako batean, deika hasi zitzaizkidan batetik eta bestetik, eta neure buruari esan nion: «Egokiera baliatu behar dut, feminista militantea bainaiz. Egokie-

ra dudalarik, baliatu beharra dut». Emakumeok, oro har, han edo hemen hitz egiteko deia jasotzen dugularik, bi eta hiru aldiz ere pentsatu behar izaten dugu. Luzaroan, hedabideek ez digute espazio publikorik eskaini, eta ez dugu espazio horretan egoteko ohiturarik. Azken bi urte honetan, aldiz, behin eta berriz ikusi dut nire burua hedabideetan. Inoiz, gehiegi azaltzen ari ote nintzen ere pentsatu dut. Aldiz, seguru nago, gizonezko askori zeharo gauza normala irudituko litzaiokeela hedabideetan sarri-sarri azaltzea. Nire kasuan, esan nahi nituenak esateko egokiera baliatu besterik ez dut egin. Edo, bestela esanda, idazten ditudanak hedabideen bitartez ahoz gora zabaltzeko.

Eusko Ikaskuntza-Laboral Kutxa Saria jaso zenuen iaz, 2018an. Zure curriculumak aldizkari honetako orri guztiak beteko lituzke. Nola asmatu duzu hainbeste lan egiten?

■ Egin dudan lana, diozu. Orain arte itxita egon den armairu bat irekiko banu bezala da hori. Halako batean ireki, eta, konparazio batera, barruan hamaika gauza daudela konturatzea bezala. Nik gogotik lan egin dut, baina horren kontzientziarik izan gabe. Unean uneko ikerketa edota argitalpena indar handiz bizi dut, bai, baina besterik gabe. Atzera begira jarri, aldiz, eta orduan bai, egindakoa ageri da. Nik egin dudan ibilia ez da, hala ere, arrotza unibertsitate giroan. Horretara gaude, eta, horretara serio jarriz gero, lanak atera egiten dira... Nik esango nuke aski pribilegiatua izan naizela, gustatzen zaizkidanak, pasio ditudanak nire bizitzaren parte egin ahal izan ditudalako: dela ezagutza, dela ikerketa, dela artea... Gustura bizi izan naiz, egiten ari nintzena gustura egiten ari nintzelako, nahiz ez den lan erraza izan. Hainbat erronka izan ditut begien aurrean: erronka intelektuala, erronka kolektiboa, erronka feminista... Nire ustez balio soziala zuten gauzak

egiten jardun dut. Nire interesak ez ziren, besterik gabe, nire gogokoak. Ez. Nik egiten nuenak nola-halako eragina izan zezakeen pertsonen bizimoduan. Esate baterako, feminismoak hein handian eragin du nire baitan, eta, era berean, idatzi ditudanek ere hein bateko eragina izan dute beste zenbait pertsonengan. Lan hori egitea zoragarria izan da. Hala eta ere, ordea, lana izan da, gogotik saiatuta egin dudana.

«Askiz pribilegiatua izan naiz, pasio ditudanak nire bizitzaren parte egin ahal izan ditudalako»

Gelditzeko beharrik ez duzu ikusi? Tentaldirik ez?

■ Ez, erronka hor aurrean ageri baitzen beti. Unibertsitateko lanetik erretiratzeko adinera heldu arren, katedratiko emeritu izateko aukera ikusi nuenean, ez nuen zalantzarik egin. Garrantzizkoa iruditu zitzaidan bideari eustea. Lanean segitzeak ilusioa egiten zidan, unibertsitateko irakaskide eta ikasleekin harremanetan irautea pozgarri zitzaidan. Kalera irten eta batek: «Teresa, egunkarian egin dizuten elkarrizketa irakurri dut. Oraindik gogoan ditut Zorroagako garaiak! Gure irakasle izan zinen...». Eta tar-tar-tar, ezta? Gogoan zuten, adibidez, feminismoaz hitz egiten hasi ginen garaia. Oso gauza atsegina izan da unibertsitatean lan egitea, oso atsegina.

Nondik datorkizu ezagutza sortzeko irrika?

■ Behin eta berriz esana dut: haurtzarotik. Garrantzi handikoa iruditzen zait haurtzaroa, eta garrantzi horretaz jabetuta ari naiz orain bilobekin jolasean. Esaterako, nire bibliotekatar handi honetan bertan ere, bilobek beren liburutegizako apala dute,

beraiek gobernatzen dute, behar den bezala gobernatu ere, biblioteca ezagutza eta jakintza-lekua baita. Txikitan, giro horretan bizi izan nintzen, nahiz eta garaia oso iluna zen. 1937an jaioa naiz, Espainiako Gerra Zibilaren garaian, baina, hala eta ere, liburu giro horretan hazi ninduten etxean. Aita, esaterako, enpresaburua zen, eta ikaragarri gustatzen zitzaion irakurtzea eta idaztea; zenbait egunkaritan artikulak ere idatzia zen. Esan nahi dut, etxean liburuak eskueran genituela, sasoi hartan liburu eskasia bazegoen ere. Gogoan dut aita zenari ipuinak asmatzea gustatzen zitzaiola, eta gogoan ditut ipuin haietako batzuk! Eguneroko ogia genuen hori, eta, jakina, barru-barruraino sartu zitzaidan giroa. Gogoratzen naiz ipuina erregalu jasotzeko poz handia ematen zigula. Poza! Eta, udan Castro Urdialesera (Kantabria, Espainia) joaten ginenean, ipuinak irakurtzea genuen jolasetako bat. Hango parte zaharrean bazen kale estu bat, ezker-eskuin etxebizitzak zituena. Kalearen erdi parean, egunkari postu bat zegoen, eta egunkariekin batera ipuinak ere bazituzten. Saltzaileari xentimo batzuk ordaindu eta ipuinak irakurtzen uzten zigun. Hala eta ere, bertan irakurri behar izaten genituen ipuinak, ondoko eskailera koxketan jarrita. Hantxe ematen genuen denbora. Irakurtzen genuen ipuin bat, itzultzen genion dendariari, eta beste bat hartzen genuen. Horretara jartzen ginen. Irakurritakoen gainean ere askotan hitz egiten genuen etxean. Geroago, herriko biblioteca txikira joaten hasi ginen, liburuak maileguan ateratzera! Eta urtebetetzeetan ere, behin baino gehiagotan, ipuinak izaten genituen lagunen opari.

Dakidanez, ikastetxeak ere izan zuen eragirik zure bidean.

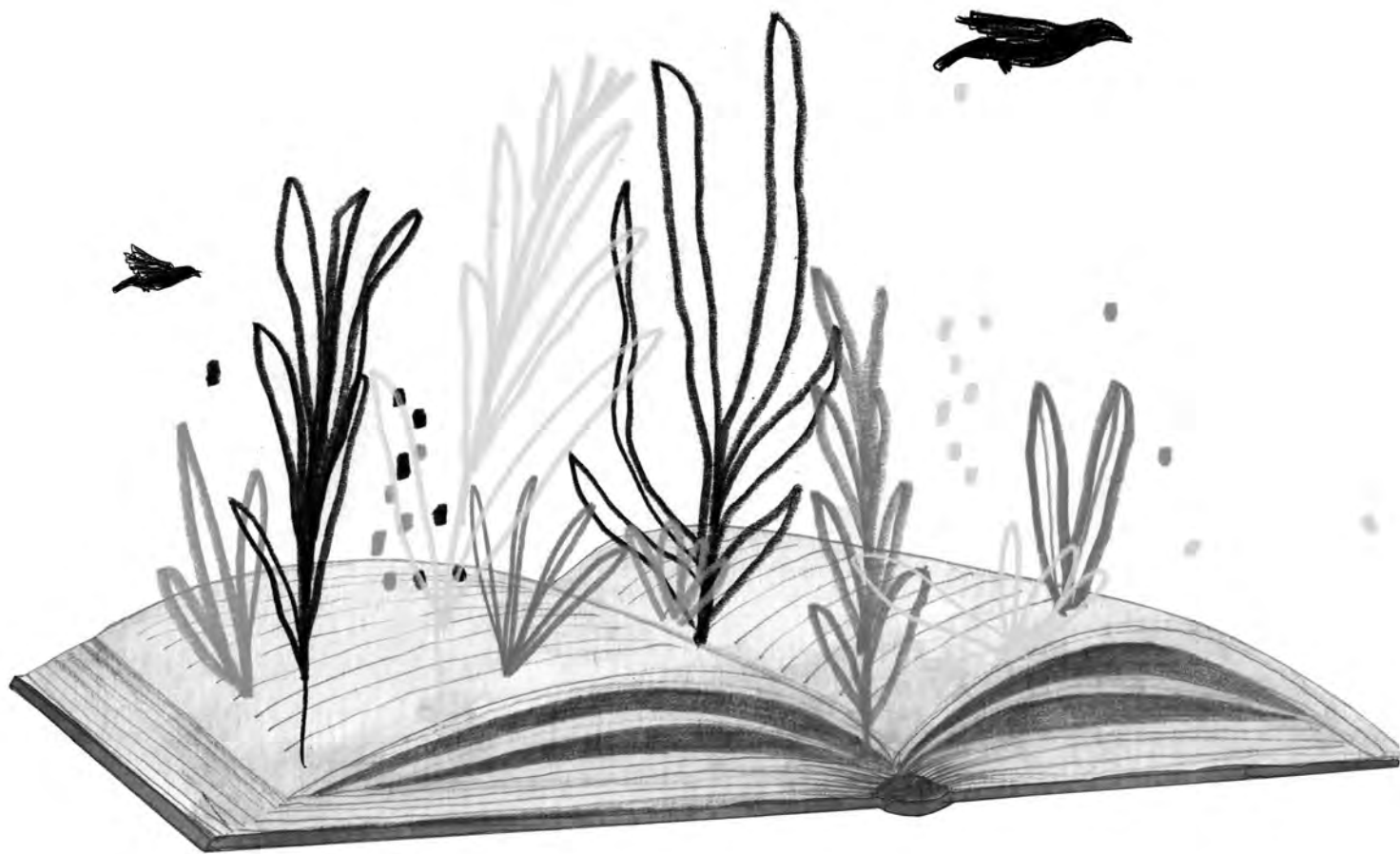
■ Bai. Berrizko Mesedeetako Misiolarien Vera Cruz ikastetxean eskolatua izateari garrantzi berezia ematen diot. Ikastetxeak, lehenengo, Ja-

kinbide zuen izena, baina aldatu egin behar izan zioten politika gorabeherengatik. Ikastetxe hura sozializatzeko leku garrantzizkoa izan zen. Askotan entzun diot jendeari esaten ikastetxeko oroitzenak ez direla beti gozoak, baina nire kasuan horixe esango nuke, oroitzenak gozoak ditudala, guztiz bereziak. Garai ilun haietan ezagutzaren leihoa ireki zidan ikastetxe hark. Han, mundu oso bat eskaintzen zitzaigun. Hantxe irakurri nuen On Kixote. Ozen irakurtzen genuen, txandaka. Hori oso gauza garrantzizkoa izan zen niretzat. Gaur egun, antzerkiari emana bizi ez bazara, ahoz gora irakurtzea ez da, beharbada, oso garrantzizkoa, baina han asko lantzen zen irakurketa ozena. Ikasbide bat zen hura, batzuetan ariketa zaila zelako, eta, beti, zeure burua jendaurrean erakutsi beharra zenuelako. Eta hantxe ni, On Kixotetik paragrafoak ozen irakurtzen!

«Berrizko Mesedeetako Vera Cruz ikastetxean eskolatua izateari garrantzi berezia ematen diot»

Ikastetxean mundu oso bat eskaintzen zitzaizuela esan duzu.

■ Misioen mundua, alegia. Misioetara joateak ilunpetan ziren herri eta pertsonak salbatzea esan nahi zuen. Asmo hezitzaile sakona zuen horrek. Berrizko Mesedeetako Misiolariak eraldaketa handia egitetik zetozen. Margarita Maturana izeneko moja izan zen aldaketaren eragile nagusia, moja komunitatea klausuratik atera eta mundura bidean jarri baitzuen. Klausurako komentuarien tradizioarekin hautsi zuen moja hark. Japoniara,

Txinara nahiz Ozeano Bareko uharteetara begira jarri zuen kongregazioa. Abentura hutsa! Emakumeak ere horrelako gauzak egin ezinik ez zuela erakutsi zuen moja haren asmoak.

Inguru haietara joandako mojek bidalitako eskutitzak ere irakurtzen zenituzten Vera Cruzen.

■ Bai, narratiba hori ere hor dago, misioetara joandako mojen eskutitzak. Ni irakurleetakoa nintzen. Alegia, «irakurle» izateak esan nahi zuen errefektorioan irakurtzen nuela, jantokian, denen aurrean. Misioetako mojek kontatzen zutena irakurtzekoa zen, gero! Hunkigarria zen, askotan. Horrek ere nire barrua zulatu zuen. Garai ilun haietan, argi-izpia zen eskutitzetako mundu hura! Bestalde, zenbait lan ere egiten genituen. Parrokietara joan, eta behar bezala eskolatuak izateko aukerarik ez zutenei eskolak ematen genizkien. Zalantzarik gabe, eskolatzeko hark garrantzi handia izan zuen. Mundu berri bat ireki zidan. Poliki-poliki, gero eta hobeto ezagutu nuen giro hura, harekin bat egin nuen arte, azkenean. Orduko muga estu ilunetatik urrutiago zeuden munduak zabaldu zitzaizkidan han.

Ari gara, baina ez dugu zure ama aipatu...

■ Emakume perfektua gure ama. Egitura domestikoaren antolatzaile zuhurra, sukaldari aparta. Haren legatza Bizkaiko erara! Haren barraskiloak! Ni, aldiz, ez naiz batere iaioa sukaldean. Amaren errezetaren bat gordea dut, baina beste ahizpa batek heredatu zituen ama zenaren errezeta guztiak. Gure amak eguneroko biziaren estetika berezia zuen, ez zen jai egunei edo diruari lotutako estetika, ez. Egunerokoa. Hantxe ageriko zen, zamau batean, gortina batean edo platera apaintzeko moduan... Gogoratzen naiz sukaldean ari zenean ere askotan esaten zidala: «Ekardazu Anparoren liburua». Berak «Anparoren liburua» deitzen zue-

na, non idatziak baitzeuden euskal sukaldaritzaren errezeta tipiko guztiak. Esatera, ama tematu zen nik piano ikas nezan. Eta piano ikasketak burutu nituen, baina horretan ere ez naiz batere trebe. Gustatzen zait pianoa, gustatzen zait musika, piano ikasketak bururaino eramane nituen eta, pianorik jo ez badut ere, titulazioak hainbat baliokidetza gauzatzen lagundu zidan AEBetan... Ama, hala ere, aitaren itzalean zegoen, hari subordinatua. Amak gurtu egiten zuen aita, eta gurtza horixe transmititu zigun, arrarekiko gurtza, adorazioa, etxean aita baitzeukan autoritatea.

Arrarekiko subordinaziorik bada gaur egun?

■ Ezetz esango nuke, baina badira gorabeherak. Jendea non sozializatu den ere aintzat hartu beharrekoa da. Gaur egun, emakumeak sarbidea du ezagutzaren mundura, ikasketak egin ditu, eta prest da subordinaziorik izan ez dadin. Horretan ikaragarri aurreratu da. Beharbada ez arlo guztietan, baina, oro har, ordutik honako aldea ikaragarria da.

«Emakumeak sarbidea du ezagutzaren mundura, eta prest da subordinaziorik izan ez dadin»

Maria-Jose Azurmendi ekarri nahiko nizuke aipura. Psikologia Fakultateko lehenengo emakume katedraduna. Zioen emakume izatea traba gertatu zaiola unibertsitateko lanean. Katedradun izatera iritsi zela, babesa jaso zuela, «baina ez gizonezko irakaslearen gehiengoarena».

■ Bai, hori ere ezagutu dugu. Eman dezagun, zure buruari emakumeari «zegokion» estandarrean eusten bazenion, ez zen oztoporik izango. Aldiz, zeu-

re burua gai ikusi eta sail bateko zuzendari izateko nahia agertzen bazenuen, edo katedradun izateko asmoa... trabak jarriko zizkizuten. Horretan bat nentorke Maria-Jose Azurmendi aspaldiko adiskidearekin. Begira, feminismoak anonimotasunetik atera gintuen emakumeok, «estandar» horretatik, edo Celia Amorosek esaten duen «identikoak» izate horretatik. Emakumeok, denok identikoak behar dugu izan. Gizonezkoek, aldiz, ez: nork bere izena, bere deitura, bere identifikazio soziala behar ditu. Emakumeok ez, emakumeok denok identikoak izan behar! Eta, natorren harira, identikotasun horixe zartatzen denean datoz zailtasunak. Adibidez, «Katedraren jabe egiteko borrokatuko naiz» esan, eta orduantxe etorriko zaizkizu zailtasunak. Identikoetan segitzen baduzu, ez duzu arazorik izango. Identikoen multzotik irten, eta zu zeu izan nahi duzunean, orduantxe behaztopa-harriak!

«Feminismoak anonimotasunetik atera gintuen emakumeok, 'identikoak' izatetik»

Aitzindari zara gurean. Antropologia Soziala abiarazi zenuen EHUn, eta Antropologia Feminista ere bai.

■ Interesgarria zait gaia, eta idatzia naiz horretaz. Hasteko, mentorearen irudiaz jardun beharko nuke, giltzarri izan baitzen nire bizitzan. Zoria alde izan nuen, mentoreak izan baintuen. Nigan uste osoa izan zuten pertsonak gertatu zitzaizkidan bidean. Pertsona horiek, bestalde, aipu eta sona handikoak ziren beren lanean, eta boterea zuten. Esate baterako, Hawaiiko Unibertsitatean nintzela, artean Mesedeetako misiolaria nintzela, doktorego bat egitea erabaki nuen, zeina garrantzi

handikoa baitzen Guameko unibertsitatean joateko. Izan ere, garai hartan, Guameko unibertsitatea ikasketa bide berri eta guztiz interesgarriak urratzen ari zen, eta Pazifikoko aldean ikasketarik gauzatu nahi izanez gero, Guameko bidea zen onena. Mintegi bat hautatu nuen, Pazifikoko kulturen edukiei buruzkoa. Douglass Oliver genuen irakasle, prestigio handikoa. Harvardetik etorria zen, eta Honolulun bizitzen jarri zen. Liluratuta nengoen irakasle haren eskolan, nahiz eta gogotik lan egin behar izaten genuen. Lanak eta lanak egiten ematen genuen beti denbora. Tempaper famatuak! Egun batean, horratik, Oliver irakasleari joan, eta nire nahia azaldu nion, hau da, Pazifikoko gaiak ikertzea. Eta berak, orduan: «Horretarako, beka bat beharko duzu. Hitz egin ezazu ikaskide duzun Michaelekin, hura ere Pazifikoko gaiak aztertzen ari baita lanean. Berak esango dizu zertzuk bete behar dituzun beka eskatzeko». Eta, halaxe, Michaelekin hitz egin nuen, lagundu zidan, eta jaso nuen beka. Horixe da mentore izatea. Orduko hartan, Oliver izan nuen mentore formala. Mentore informala, berriz, Michael. Bidea egiten ari zarenean gertatzen zaizkizun pertsonak dira, aurrera egiten laguntzen dizutenak. Nire kasuan, bi haiek gabe nekez izango nukeen bidean aurrera egiteko informaziorik. Momentu hartan, Oliverrek uste osoa izan zuen nigan. Halaber, Michael. Nahi banuen, aurrera egin nezakeela ikusi zuten, eta horrek arrasto sakona utzi zuen nigan. Harrezkero, nire lanean ere, mentore izaten saiatu naiz.

Zer duzu mentoretza?

■ Diruz ordaindu ezin den zera bat. Nolabaiteko trukea, bi pertsonaren arteko ezagutza eta jakintza trukea, nahiz eta, askotan, ezagutza eta jakintza horiek ezkutuan egon. Makina bat jende gelditu da bidean aurrera egin ezinik, kodifikatuta ez dau-

den ezagutza horietara sarbiderik izan ez duelako. Lagundu ez diotelako, finean. Horregatik eman diot beti berealdiko garrantzia mentoretzari, hala formalari nola informalari.

«Berealdiko garrantzia eman diot beti mentoretzari, hala formalari nola informalari»

1979an Donostiara heldu zinenean, Euskal Herriko Unibertsitatean lanean hasi zinenean, mentorarik izan zenuen?

■ Heldu nintzenean... inork ez ninduen ezagutzen! Franco ez zen hil zaharra, 1975ean hil baitzen. Obskurantismoa ez zen joandako ura, baina, hala ere, gauzak egiteko behar gorria zegoen, premia larria. Gogoratzen naiz arte galeriak zirela hemen orduko kulturguneak. Haietako batean ezagutu nuen Jorge Oteiza. Ahizpa bat margolaria nuen, eta arte galerien giroan zebilen, eta hantxe ezagutu nituen Euskal Herriko Unibertsitateko zenbait irakasle. Besteak beste, Alfonso Perez Agote. Esan behar dut Alfonsok berehala ulertu ninduela. Parisen ikasia zen, eta sasoi hartan antropologiaz ezer jakitekotan Parisen edo Alemanian ikasia behar zenuen. AEBetan ikasia izateak ez zuen prentsa onik. Hura diruaren erresumaren sinonimo zen. Ideia berriak handixe zetozen, AEBetatik, baina jarrera politikoez zamaturik zetozen, hura *establishment*a zen, edo halakotzat hartzen zuten hemen. Ni, berriz, handixe nentorren! Gauza onik ez, beraz. Gaitz erdi, Alfonsok [Perez Agote] bazuen AEBetako unibertsitateen berri, eta berehalaxe sinetsi zuen nigan. Etorri eta laster, zenbait unibertsitatetan ikastaro bereziak emateko aukera eskaini zidan. Garai bertsuan,

Deustuko Unibertsitatean ikastaldiak emateko aukera izan nuen, ezagunen bat tarteko, nahiz eta Deustuko bide horretan aurrera egiterik ez nuen izan. Horrela ari nintzela, egun batean EHUko errektoreari joan nintzaion. Oraintxe ez dakit zuen nor zen, ez naiz gogoratzen. Errektore hark arreta handiz entzun zidan. Nik ez nuen hemen go berri, katedrak hemen nola antolatzen ziren ez nekien, baina, hala ere, esan nion: «Nahi baduzu, Antropologia Sozialeko katedra antolatuko dizut!». Uste osoa nuen, katedra antolatzeko gai ikusten nuen nire burua. Aski nuen AEBetako unibertsitateetako ereduari jarraitzea. Errekto-reak aintzat hartu zituen nire hitzak, eta horrelaxe antolatu genuen katedra hura.

Nola izan zen zu Zorroagako fakultate hartan lanean hastea?

■ Zorroagako fakultatea ireki orduko, Alfonsoren [Perez Agote] deia jaso nuen. «Teresa, bihar goizean goiz Bilbon jasoko zaitut. Autoan hartu eta Donostian ireki berri duten fakultatera eramango zaitut. Lan aukera izan dezakezu han». Zorroagara joan, eta elkarrizketa egin zidan zenbait irakasle-ozatutako batzorde batek. Galdera batzuk egin zizkidaten, eta, gero, jakinarazi zidaten Deustuko Unibertsitateko irakasle bat ere elkarrizketatua zutela, eta harekin hitz egitera joan behar nuela, nik ere Zorroagan sartu nahi nuela esateko. Eta joan nintzaion! Deustuko Unibertsitatea! Gogoratzen naiz laborategian ari zela lanean. Neure burua aurkeztu nuen, eta batzordeak agindu zidana azaldu nion. «Interes handia daukat lan horretan.. Oso ondo prestatuta nago lan horretarako». Halaxe esan nion! Eta, egia zen, Antropologia Sozialeko eskolak emateko bikain prestatuta nengoen. Sekretua ere ez zen! Gero, Zorroagako batzorde hark bi hautagaion artean hautatu behar izan zuenean, nire alde egin zuen. Eta Zorroa-

gan hasi nintzen. Baina bada besterik: denboran aurrerago, uda batean, Deustuko irakasle haren deia jaso nuen, esanez halako museoko zuzendari kargua hutsik zegoela, eta ni hautagai egokia izan nintekeela lan hartarako. Deia estimatu nion, hori bai, baina erantzun nion Zorroagan pozik ari nintzela eta ez nuela aldatzeko asmorik. Hala ere, deitu ninduen irakasle hark! Eskuzabala!

Zer oroitzapen dituzu Zorroagako fakultate hartaz?

■ Hasteko, irakasle talde txikia ginela esango nuke, hamarren bat lagun edo. Oso talde interesgarria osatzen genuen, lanari emanak bizi ginen. Gogo handia genuen lanerako. Feli Etxeberria, Pakita Arbe, Marisol de Mora... artean harremanetan naiz orduko zenbait irakaslerekin. Adiskide gara! Horixe azpimarratuko nuke, sekulako gogoia genuela. Gure onena emateko prest ginen, proiektuan sinesten genuen. «Merezi du!», esateko moduan. Asanblea mordo bat egiten genuen, huraxe baitzen gure funtzionamendu modua. Era berean, gogoratzen naiz, arratsaldeko zortzietan, ilunduta zegoela, jaisten nintzela Zorroagatik Donostiako kalera, leher eginda, baina pozik, eta biharamunek eskolak prestatzeko gogoz! Oso garai berezia izan zen. Proiektua zen garrantzizkoena, eta hari emanak bizi ginen.

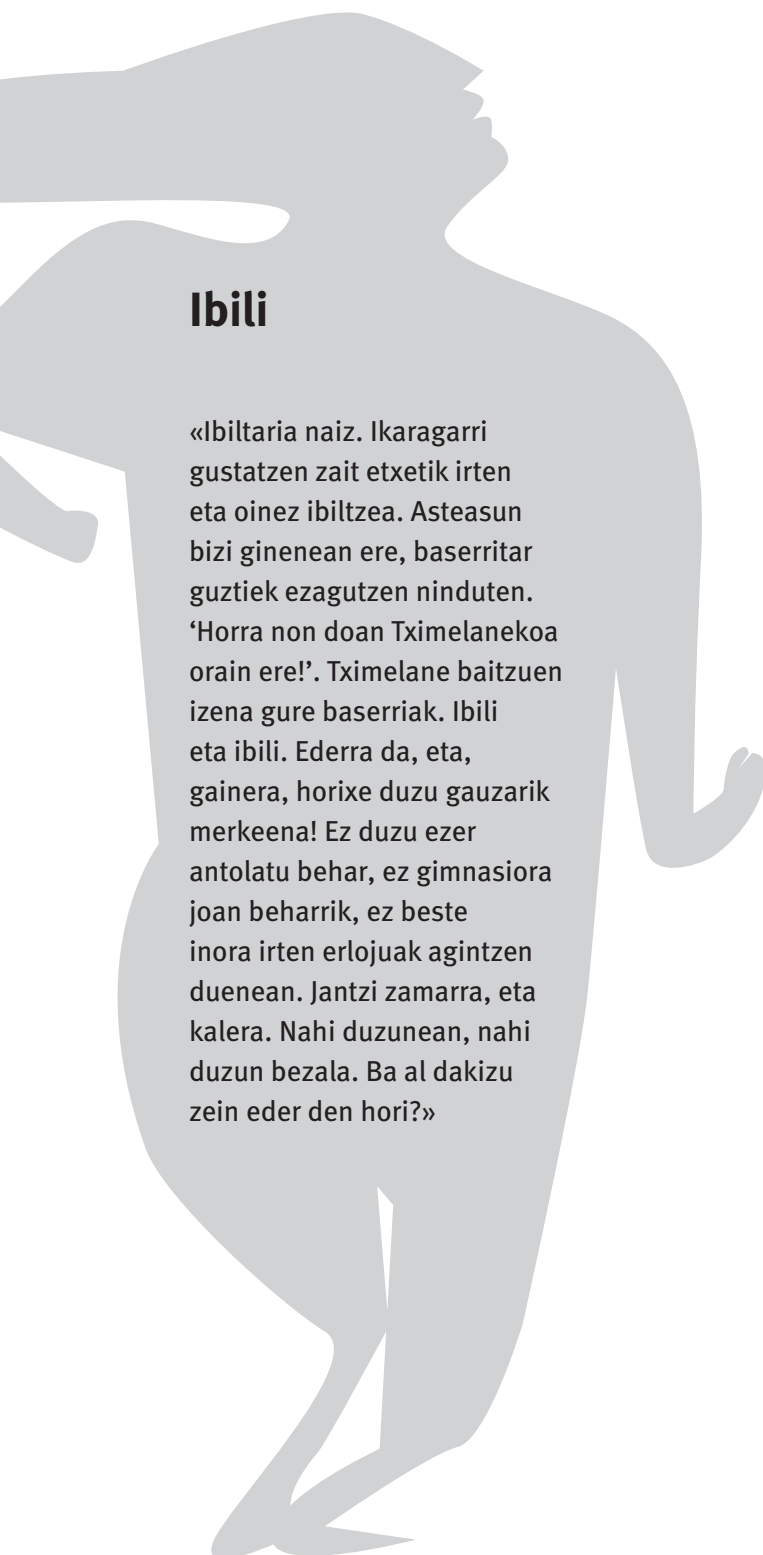
Zurekin batera egin zituen lehen urratsak Antropologia Sozialak Euskal Herriko Unibertsitatean. Zertan da oraingo egunean?

■ Orduan proiektu zena, orain erabat egonkortuta dago. Jendeak gogotik lan egin du, eta lanean ari da oraindik. Oraingo egunean ez dago antropologo izateko ezinik, ezta antropologia ikasketak euskaraz egiteko ezinik ere. Irakasleak ikerketa gauzatzeko beka deialdiei begira bizi dira, proiektuak gauzatzeko irrikan daude. Nik esango nuke

oraingo egunean Antropologia Sozialak bizi propioa duela unibertsitatean; badu hodeiartza, badu etorkizuna. Gainera, irakasleak Antropologia Sozialaren barruan gertatu diren aldaketen jakinaren gainean daude, eta espainiar estatuan zein atzerrian indarrean den Antropologia Sozialaren ereduarekin bat eginda dihardute lanean. Nik esatera, oraingo ikertzaileak oso proiektu interesgarrietan ari dira, buru-belarri.

Zure lanari esker egin du aurrera Antropologia Sozialak Euskal Herrian. Partez, bederen. Zeu izan zinen aitzindari.

■ Gauzak hasiera bat du, bai, ez dago ukatzerik. Eta tartean izan nintzen, bai. Gogo handia genuen. Oraindik orain, Granadan (Espainia) izan naiz, unibertsitateko ekitaldi batean, honetaz eta hartaz jendaurrean hizketan, eta, mintzaldia bukatuta, entzuleek galderak egin zizkidaten. Besteak beste, antropologian egin dugun bidez galdetu zidaten. «Gure garaian, antropologia aurrera atera nahi bagenuen, leku guztietan egon behar genuen», esan nien. Carmen Diez, Txemi Apaolaza... zenbat lan, zenbat bidaia alde batera eta bestera! Madrilera joan behar genuela halako bilera batera? Joan egiten ginen! Dirurik ez genuenez, lagunen etxeetan egin behar izaten genuen lo. Biltzarretara ere joan beharra zegoen, eta ez merezimenduak gizontze aldera, ezpada nahitaezkoa genuelako han eta hemen presente egotea! Leku guztietan egon behar genuen! Ikaragarria zen hura! Konpromiso handiko garaia bizi izan genuen, baina ez guk bakarrik: Madrilera unibertsitateko antropologoak, Bartzelonakoak, Granadakoak... batera ari ginen lanean. Antropologia Soziala orduantxe ari zen sustraitzen espainiar estatuko unibertsitateetan. Horixe izan zen gure garaia.

Ibili

«Ibiltaria naiz. Ikaragarri gustatzen zait etxetik irten eta oinez ibiltzea. Asteasun bizi ginenean ere, baserritar guztiek ezagutzen ninduten. 'Horra non doan Tximelanekoa orain ere!'. Tximelane baitzuen izena gure baserriak. Ibili eta ibili. Ederra da, eta, gainera, horixe duzu gauzarik merkeena! Ez duzu ezer antolatu behar, ez gimnasia joan beharrik, ez beste inora irten erlojuak agintzen duenean. Jantzi zamarra, eta kalera. Nahi duzunean, nahi duzun bezala. Ba al dakizu zein eder den hori?»

Zuen proiektua egonkortua dela esan diguzu. Zertan da zuen gogo handi hura?

■ Orain beste bide batzuk hartu ditu gogoak. Biltzarrak antolatzen direnean, adibidez, gogo hori berpiztu egiten dela esango nuke. Uste dut espainiar estatuko lehen antropologia biltzarretako bat Zorroagan egin zela. Zenbait hizlari autobusez etorri ziren, gau osoa bidaian eman ondoren, ez baitzuten hotela ordaintzeko dirurik. Biltzarrean hiru egun eman, atzera autobusean sartu, eta etxera egin zuten! Horixe zen orduko egoera. Gogo zen nagusi. Orain ere, biltzarrak antolatzen direlarik, gogotsu ari ohi da jendea eta, adibidez, biltzarrak bikain antolatzeko bitartekoak lortzeko eginahalak eta bi egiten ditu.

Antropologia Sozialaren bidea urratu zuen lehenik, eta gero, berriz, beste bide bat, berria: Antropologia Feministarena.

■ Antropologia Feminista ere Zorroagan hasi zen, eta ez dakit ez ote zen Antropologia Sozialarekin batera oinez hasi. Nik, Euskal Herrira itzuliagatik ere, eutsi egin nion AEBetako harremanari. Ez nuen zalantzarik horretan: aurrera egingo banuen, kontaktuei eutsi beharrean nengoen. Amerikako Antropologia Elkarte AAAko kide egin nintzen, eta hango biltzarretara joaten nintzen, garrantzi handikoak baitira. Gero, Europako Antropologia Elkarte osatu zenean, lehendakariorde hautatu ninduten. Reno-Nevada Unibertsitateko Euskal Ikasketen Programan ere izan nintzen aldi batez. Alegia, ikasten segitu behar nuela iruditzen zitzaidan –horixe iruditu zait beti–, antropologia munduan egiten ari ziren ikasketen jakinaren gainean egon behar nuela. Uste dut horixe transmititzen asmatu dudala, behintzat: alegia, ikasten segitu beharra dagoela beti. Zure galderari zuzen erantzunez, Zorroagan lanean hasi ordukoxe, mitoei

buruzko eztabaida sortu zen. Tartean, euskal matriarkatuari buruzkoa. Ordurako, Frantziako, Ingalaterrako eta AEBetako antropologiek –hau da, hiru antropologia nagusiak, bideorria markatzen dutenak– ikertua zuten gai hori. Bestalde, Emakumearen Ikasketen Institutuak ere orduantxe abiaraziak ziren han eta hemen. Niri dagokidanez, berehalaxe jarri nintzen harremanetan Madrilekoarekin eta Bartzelonakoarekin. Antropologia pizten ari zen, leku batzuetan su handian, bestetzuetan indar txikiagoan, baina bazetorren, eta adi ibiltzea zegokigun. Zorroagan, berriz, lehen ikasturtean bertan, emakumeari zegozkion gaiak ikertu beharra ikusi genuen. Teoriatik praktikara jo beharra zegoen. Euskal Herriaren kasuan, Joxe Miel Barandiaranek egin zituen matriarkatuari buruzko lehen ikerlanak: lehen landa-lana egina zuen. Hala ere, Barandiaran Vienako antropologia eskolako oinorde zen, nolabait esatearren, eta ni, aldiz, Britainia Handiko, Frantziako eta, oroz gain, AEBetako antropologiaren ondorengo. Orduan eta premiazkoagoak ziren ikerlanak eta landa-lanak. Gure bidean garrantzi handia izan zuen lortutako lehen bekak, Joxe Miel Barandiaran bekak, hain zuzen, emakumearen gaineko ikerketak egiten jarri baikintuen. Mitoak eta gisako interpretazioak baztertu, eta baserrian, arrantzan eta hirian aztertu genuen emakumea. Orduantxe ekin genion ikerketari. Ez zen, besterik gabe, eskola ematea, ez: egiazko ikerketa lerroa zabaldu genuen.

Horrelaxe hasi zineten Antropologia Feministaren bidean barna.

■ Bai. Baina esan egin behar dut, jende abegikorra gertatu zitzaidan parean. Antropologia hura feminismoarekin lotu genuen, eta Ikasketa Feministen Institutua sortu genuen, espainiar estatuan laugarrena izan zena. Gero, itxi egin behar izan

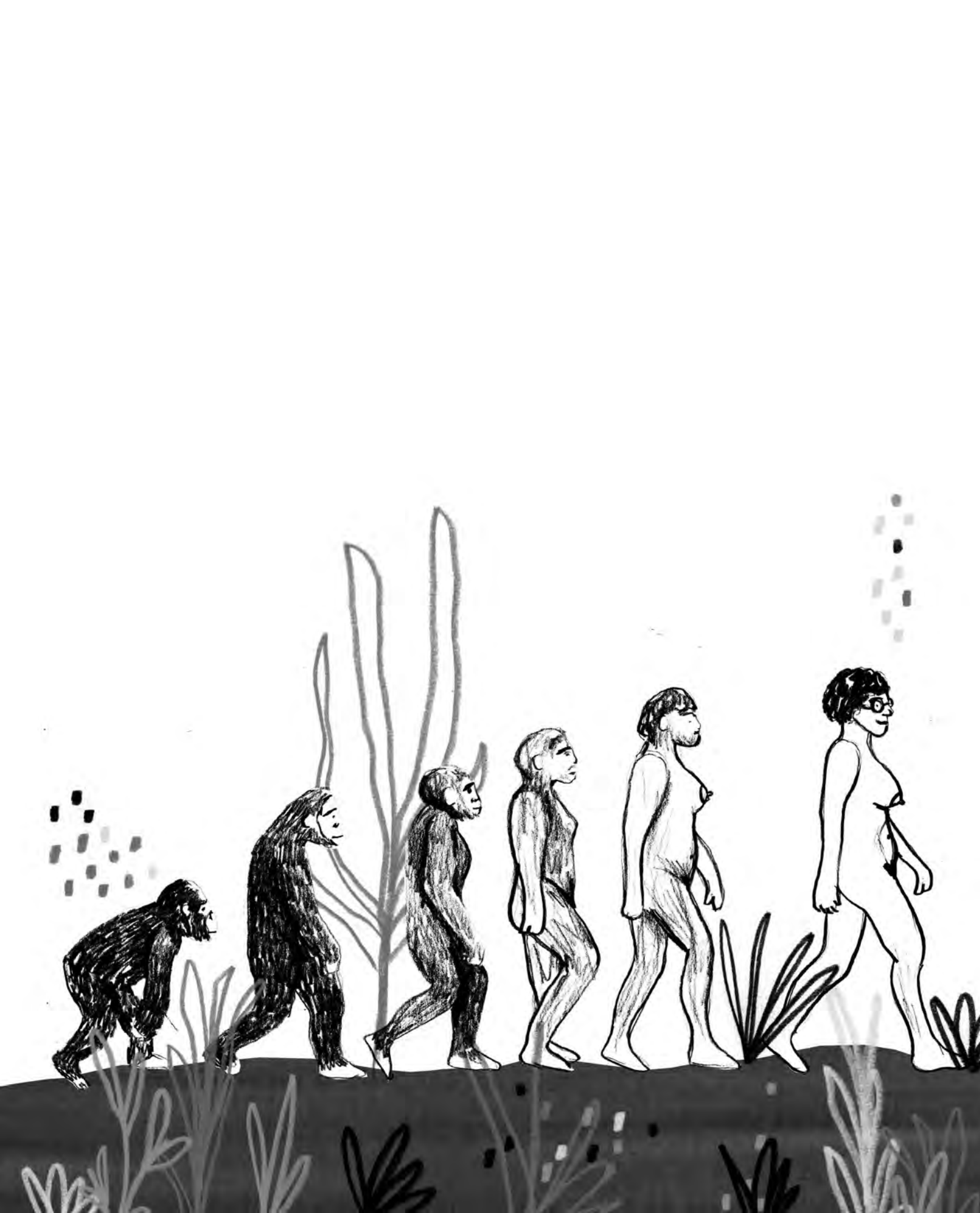
genuen, ondoren etorri ziren unibertsitate legeek ezarri zituzten arauetara makurtu ezinik. Baina oso ekimen garrantzizkoa izan zen, gaur egun han eta hemen irakasle ari diren zenbait antropologo hantxe prestatu baitzen. Zenbait erakundek diruz laguntzen gintuzten, eta zer edo zer baino gehiago egiteko moduan izan ginen.

Zerutik jakina denez, feminismoa ez duzu, baka- rrik, ikerketa lerro teorikoa. Feminista zara, mili- tantea.

■ Dudarik gabe. Eta gogoratzen naiz Emakumearen Ikasketen Institutuan garrantzi handia ematen geniola horri, militante izateari. Nazioartean pisu handia zuten militanteak etorri zitzaizkigun hizlari, eta ikerlanak eta txostenak ere egin genituen... Celia Amoros bat, adibidez, ez zuten unibertsitateko Filosofia sailekoek gonbidatu, guk baizik, Emakumearen Ikasketen Institutukoek. Haren hitzaldiak, berriz, Donostiako kalera eramaten genituen, bateko aretora edo besteko antzokira.

2018ko martxoaren 8ko emakumeen greba han- diaren harira, garai bateko bizipenak berritu zi- tuzten hainbat emakumek. Zioten lau oilo –«lau zoro»– zinetela militante feministak 8ko ha- markadaren hasieran.

■ Ez ginen lau oilo baino gehiago, ez. Bestalde, feminismo ezberdinak ziren jokoan garai hartan; orain bezala, beharbada. Hala ere, iazko [2018] martxoaren 8koa oso gauza berezia izan zen niretzat. Ikaragarria. Jakina, artean hor zegoen La Manada auzia ere. Dena den, nik gazte jendearen presentzia nabarmenduko nuke, gazteek mugimenduaren gidaritza hartu zutela iruditu zitzaidan. Pentsatu nuen ordu arteko mugimendu feministari egiazko balioa eman ziotela. Bikain eratu zuten greba, eta gogotik mobilizatu ziren! Bestalde, hantxe gizona presentzia ere. Pro-

tagonismorik gabe, emakumearen grebari laguntzen, egunari garrantzia emanez. Egunarekin bat egin zuen jendeak feminismoaren kontzientzia zuela iruditzen zitzaidan, jabetu dela, badakiela feminismoa ez dela gauza berria, historian zehar bide egina duela. Hasteko, sufragismoarekin.

Feminismoa, bertan gelditzeko etorri da?

■ Jakina, bada! Bertan gelditzeko, eta betiko, gainera! Hala ere, aldatu egingo da, garaian garaiko kutsua hartuko du, bide berriak urratuko ditu, eta behaztopa-harri berriak azalduko zaizkio. Ez izan zalantzarik. Marcela Lagardek dioen moduan, feminismoa arlo berrietara zabaltzen ari da, eta arlo berrietara zabaltzearekin batera, orain arte ez bezalako arazoekin ari da topo egiten. Horra, esaterako, emakumearen kontrako krimenak.

Feminizidioa.

■ Bai, feminizidioa. Mexikoko parlamentuak feminizidioa badela onartzea ikaragarritzko aurrerapena iruditzen zait. Hori baino lehen, «emakume bat hil dute» esaten zen, baina feminizidioak hori baino gehiago esan nahi du, alegia, emakume zelako hil dutela. Feminizidioa delitutzat tipifikatu zutenean Marcela Lagarde gobernuako kide zen, eta zeharo hunkituta zegoen. Aurrerapen itzela izan zen! Feminizidioa, izan, badela onartzeak babes ematen digu emakumeoi. Ezkutuan gordeta zegoen egoera azalera dakar... Hemen da feminismoa, aspaldidanik, eta bertan gelditzeko etorri da, betiko.

Feminismoa zabaltzeko lanean

«Emakumearen harrotasuna zabalduta dago munduan. Hala ere, ñabardura ezberdinak ditu toki batetik bestera. Orintxe, adibidez, feminismo postkolonialaz mintzo dira batzuk. Feminismo bertsio ezberdinak ari dira jokoan, baina sakon-sakonean ezaugarri berak partekatzen dituzte: batetik, aitortza egiten diote emakumearen izateari, eta izateari ez ezik, haren gaitasunari. Bestetik, lanean segitu behar dela azpimarratzen dute feminismo guztiek, identitate- eta aldaketa-prozesua delako emakumearena. Eta ez naiz alferrik ari, bidean zalantzak sortzen baitira, beldurrak, eta baita feminismoaren kontrako ahotsak ere. Hargatik segitu behar dugu feminismoa zabaltzeko lanean, eta emakumeok ere geure historiaren jabe garela aldarrikatu».

Ez dun hamahiru!

ERRAN BAT: EUSKARA

Aitaren aldeko herenamonak beste inork ez zuen euskaraz hitz egin gurean. AEBetatik itzultzean, ikasten saiatu nintzen, baita barnetegira joan ere. Harrezkero, lanaren presioak galarazi zidan euskaraz ikasteko denbora hartzea. Alabek, berriz, euskaraz hitz egiten dute. Baita hiru bilobek ere.

ERRAN BI: KATEDRADUNA

Gogotik lan egin dut, baina aitortza ere jaso dut.

ERRAN HIRU: BERDINTASUNA

Oinarrizkoa. Ezinbestekoa. Nik neure larruazalean daramat.

ERRAN LAU: AMA

Ama naiz, guztizkoa. Eta orain, amona!

ERRAN BOST: BERRIZKO MESEDEETAKO MISIOLARIAK

Erreferente ditut. Haietakoa izan nintzen, haietakoa naiz nire esker onaren bidez. Horixe adierazi nuen Emakunde Saria jaso nuenean.

ERRAN SEI: PAZIFIKOA

Mundu oso bat, esperientziaz eta ezagutzaz bete-betea. Baita tifoiez betea ere!

ERRAN ZAZPI: AEBAK

Hango hiritarra ere banaiz. Ezagutzaren mundua ireki zidan herrialdeak. Aniztasuna. Adiskide eta lagun onak.

ERRAN ZORTZI: UPV / EHU

UPV / EHUkoa naiz. Pertenentzia da, eta oso harro nago. Unibertsitate publikoaren aldekoa izan da beti nire apustua, hinki-hankarik gabe.

ERRAN BEDERATZI: EUSKAL HERRIA

Erreferentea. Leku bat, abiatzea, eta topatzea.

ERRAN HAMAR: FEMINISMOA

Nire bizitzaren atal eta gida. Hainbat mundutara eraman nauen erreferentzia.

ERRAN HAMAIKA: «ZAHARTU ETA TXARTU!», DIOTE.

«Zahartu eta bizi!», esango nuke nik.

ERRAN HAMABI: TERESA DEL VALLE MURGA

Hainbat mundu besarkatzen dituen emakumea.

Zer gertatzen da Irun-Hondarribian alardearekin?

■ Hasieran, hurretik segitu nuen gaia, eta zenbait eztabaidatan ere parte hartu nuen hedabideetan, irrati-telebistetan, oroz gain. Baten batek aurpegi-ratu ere zidan: «Baina nolatan hartu duzu parte? Horrek ez du bururik!». Eta hau eta hura. Zorionez, gaur egun badira gai horretan aditu direnak, Margaret Bullen bat, adibidez; hark sakon aztertu du alardeen auzia. Niri dagokidanez, batzuetan iruditzen zait haizuloetara itzultzen ari garela. Gure garaitik kanpora atera dute gaia. Aberrazio hutsa iruditzen zait gertatzen ari dena! Hala ere, eta harrigarria izan arren, auzia bizi-bizirik dago. Gazteak datozen neurrian, eta unibertsitate-tertera heltzen diren neurrian, egoera aldatzea espero dut. Alarde parekidearen kontrako jarrera gauza arkaikoa iruditzen zait. Alabaina, badakit askotan gauza arkaikoek erro sakonak izaten dituztela, eta ikasketa maila izateak bakarrik ez duela balio erro horien kontra egiteko, tartean osagai identitario eta emozional indartsuak baitira jokoan. Ez da erraza.

«Zaila ere ez!», diote beste batzuek. Alarde parekidearen kontrako erasoak eragozteko neurriak hartzea, alegia.

■ Gertatzen ari dena zentzugabekeria hutsa da, nire ustez, gaur egunetik begiratuta nahiz emakumearen ikuspuntutik aztertuta. Emakumeok leku guztietan egon nahi dugu, ehuneko ehun hiritar izan nahi dugu, eskubide murrizketarik ez dugu onartzen, ezberdintasunak ez baitira onargarri. Emakumearen kontrako jarrera hori gero eta gauza arkaikoagoa izatea espero dut.

Erbestera zoaz bizitzera, espainiar estatuko hegoaldera, nahiz eta Donostian izango zaitugun urteko egun seinalatuetan. Zein aldarterekin ekingo diozu aro berri honi?

■ Atzera begira jarri eta esango nuke aldaketa izan dela nire bizitzaren ezaugarrietako bat. Berrizko Mesedeetako Misiolarietan hasi nintzen ikasten, urteak egin nituen bertan, eta kongregazioko kide izan nintzen, irteteko erabakia hartu nuen arte; hala ere, oso esker oneko natzaie, eta beti aitortu diet eman zidaten laguntza. Bihotza betean eman ditut bizitzako aldi ezberdinak. Batzuek, atzera begira jarri eta, esaten dute: «Beste zera hura egin izan banu, halako bide hura hartu izan banu...». Nik ez. Momentuan momentukoa bizi izan dut beti, iraganak eman didana aitortuz, eta etorkizunari begira. Etorkizuna, berrikuntza eta aldaketa pizgarri zaizkit. Nire bizitzaren atal ditut.

Bazoaz.

■ Bizilekua aldatuko dut, bai. Ez da, hala ere, bat-batean eta beroan hartutako erabakia izan. Denbora eman dut horretan pentsatzen, gogoeta egin dut, familiakoekin ere hitz egin dut, eta ondoan izan ditut alabak. Haien babes osoa dut. Batzuei harrigarri gertatuko zaie, baina garaian garaikoa da legea, niri dagozkidan gaietan neuk hartu nahi ditut erabakiak, nireak izan diren balioen arabera bizi nahi dut, maitasunez, ahizpatasunez, konpromiso... Datorrena datorrela, bizi, ahal den modurik onenean.

Bizitzeko beste modu bat hautatu duzu, *cohousinga*.

■ Bai. Urteak dira cohousinga lehen aldiz entzun nuenetik. Europako iparraldeko lagun batek aipatu zidan gaia, bizitzeko modu hori han ez baita gauza berria. Madrileko unibertsitateko zenbait lagun minetik ere hitz egin izan zidaten eredu hartaz, antolatua baitzuten Malagan (Espainia). Alegia, banekien cohousinga zer zen, eta tartekamarteka informazioa ere jaso dut. Donostian bertan ere jardun zuten horretaz, baina Donostian

horrelako asmorik gauzatzea kasik ezinezkoa da. Hemendik kanpora aurkitu dut lekua, eta banoa.

Zertaz hitz egingo genuke balizko hurrengo elkarriketa batean?

■ Hasteko, cohousingeko esperientziaz, jakina. Nire bizipenak azalduko nizkizuke, zein espektatibarekin joan nintzen, eta zein izan den esperientzia, benetakoa. Horrez gainera, zein saltsatan sartuta nengokeen ere azalduko nizuke.

Kar, kar... ez duzu lanari uzteko asmorik, inondik ere!

■ Ez, bada! Kar, kar... Zer edo zer idazten jardungo dudala, zalantzarik ez! Orain, berriz, artikulu bilduma osatu nahiko nuke. Askok, halako edo halako artikulua eskatzen didate, noizbait idatzia, eta, nik, etsi-etsian, haiek biltzea erabaki dut, nahi duenak eskuera izan ditzan. Bestalde, bada gai bat aztertu dudana eta oso harrera ona izan duena: memoria. Alegia, memoria indibiduala, me-

moria soziala... Gaiari buruzko mintegi batean parte hartu nuen AEBetan aspaldi, eta ikaragarririk markatu ninduen. Zorrotzago aztertu nahiko nuke gaia; alegia, nola sortzen den memoria hori, gauzak ahazteko erabiltzen ditugun estrategiak, siltasunaren gaia... Uste dut hari horiek bata bestearekin lotuta daudela. Egun hauetan [abendua] nire biblioteca ordenatzen ari naiz, bibliografia iturriak aztertzen, hemendik zein liburu eraman, zein ez, erabakitzen. Uste dut memoriaren gaiak elikatuko nauela ondoko hilabeteetan. Jada ez daukat curriculuma gizentze aldera ezer idatzi beharrik. Kasu honetan, gaia interesatzen zait. Neure esperientziak ez ezik besterenak ere bildu nahi ditut, landa-lana egin... Gisa horretara!

Joanagatik ere, Donostian izango zaitugu tartean-tartean.

■ Bai, bada! Gainera, bidazia naiz, handik hona eta hemendik hara ibili izan naiz beti. Jakina Donostiara etorriko naizena. Hemen ditut bi alabak, eta hiru bilobak!

